

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 10.09.20

Dette dokumentets nettadresse (URL) er:

<https://www.litteraturogmedieleksikon.no/cm4all/uproc.php/0/ytringsfrihet.pdf>

Ytringsfrihet

Ytringsfrihet er “en grunnleggende individuell rettighet, en verdi i seg selv, og [fungerer] som et middel for å fremme tre institusjonelle prosesser: opplyst meningsdannelse, myndige samfunnsborgere og bred demokratisk deltakelse.” (Kalleberg 2015)

“Ytringsfrihet begrunnes normalt ved henvisning til tre prinsipper [...] det er sannhetsprinsippet, autonomiprinsippet (‘individets frie meningsdannelse’) og demokratiprinsippet [...] Den sentrale ideen er at ytringsfrihet er nødvendig for å stimulere bred meningsdannelse, fremme borgernes selvstendighet og legge til rette for opplyst offentlig meningsdannelse.

Borgeren har rett til å uttrykke seg fritt, men også rett til å høre hele spekteret av meninger om enhver sak.

“I 2004 ble Grunnlovens § 100, den såkalte “ytringsfrihetsparagrafen”, endret i enda mer liberal retning. Det norske folk fikk nå nesten ubegrensede rettigheter til å ytre seg. Kun svært små rester av tidligere begrensninger på retten til å ytre seg fritt ble stående. Knesatt ble det gjennom folkets tillitsvalgtes vedtak at hvem som helst kunne ytre hva som helst når som helst til hvem som helst på en hvilken som helst måte. [...] Skal ytringsfriheten gjelde, må det være steder å ytre seg på som alle kan ha tilgang til. Infrastrukturkravet gjør det mulig med en variert og sammensatt offentlighet i Norge.” (Berge 2010)

Sannhetsprinsippet drøftes i lys av gjennombruddet for moderne vitenskap i Europa. Den nye vitenskapsinstitusjonen gjorde det tydelig at “sannheten nås gjennom meningsutveksling der fremsatte påstander kan korrigeres i konfrontasjon med andre meninger” (s. 20 [i den offentlige utredningen “*Ytringsfrihed bør finde Sted*”. *Forslag til ny Grunnlov §100*; 1999]). Forskere er som andre mennesker både fornuftige og feilbarlige, de trenger korrigerende og inspirasjon fra andre for å forbedre sine oppfatninger. [...] den deliberative strategien som benyttes i vitenskap, det å kontrollere og korrigere kunnskap ved hjelp av åpen diskusjon [...]

Autonomiprinsippet forutsetter at liberale rettigheter som ytrings- og livssynsfrihet, er rettsstatlig sikret. [...] Immanuel Kants begrep om autonomi (*Mündigkeit*) [...] forestillingen om mennesker som tør å tenke selv og forstår at andre mennesker har de samme rettigheter som en selv. [...]

Demokratiprinsippet refererer ikke bare til de viktigste strukturelle ordningene som ligger til grunn for at et samfunn er demokratisk, som rett til politisk deltakelse for alle voksne mennesker, frie og regelmessige valg og organisasjonsfrihet. [...] Men forut for dette må det finne sted en meningsutveksling mellom myndige mennesker.” (Kalleberg 2015)

“Demokratiet omfatter liberale rettigheter, inkluderende deltakelse og diskusjonsbasert meningsdannelse. Det diskursive elementet oppfattes her som det sammenbindende kjerneelementet i demokratimodellen. I den forstand er ytringsfriheten en overordnet demokratisk verdi.” (Kalleberg 2015)

Den norske Grunnlovens paragraf 100 lyder slik: “Ytringsfrihed bør finde Sted. Ingen kan holdes retslig ansvarlig for at have meddelt eller modtaget Oplysninger, Ideer eller Budskab, medmindre det lader sig forsvare holdt op imod Ytringsfrihedens Begrundelse i Sandhedssøgen, Demokrati og Individets frie Meningsdannelse. Det retslige Ansvar bør være foreskrevet i Lov. Frimodige Ytringer om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand ere Enhver tilladte. Der kan kun sættes slige klarlig definerede Grænser for denne Ret, hvor særlig tungtveiende Hensyn gjøre det forsvarligt holdt op imod Ytringsfrihedens Begrundelser. Forhaandscensur og andre forebyggende Forholdsregler kunne ikke benyttes, medmindre det er nødvendigt for at beskytte Børn og Unge imod skadelig Paavirkning fra levende Billeder. Brevcensur kan ei sættes i Værk uden i Anstalter. Enhver har Ret til Indsyn i Statens og Kommunernes Akter og til at følge Forhandlingerne i Retsmøder og folkevalgte Organer. Det kan i Lov fastsættes Begrænsninger i denne Ret ud fra Hensyn til Personvern og af andre tungtveiende Grunde. Det paaligger Statens Myndigheder at lægge Forholdene til Rette for en aaben og oplyst offentlig Samtale.”

I paragraf 100 av Grunnloven fra 17. mai 1814 stod det: “Trykkefrihed bør finde Sted. Ingen kan straffes for noget Skrift, af hvad Indhold det end maatte være, som han har ladet trykke eller udgive, medmindre han forsætlig og aabenbare enten selv har viist, eller tilskyndet andre til Ulydighed mod Lovene, Ringeagt mod Religionen, Sædelighed eller de constitutionelle Magter, Modstand mod disses Befalinger, eller fremført falske og ærekrænkende Beskyldninger mod nogen. Frimodige Yttringer om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand, ere Enhver tilladte.”

“Ytringsfriheten var blant prinsippene det var stor enighet om på Eidsvoll. Da den ble vedtatt som paragraf 100, var det enstemmig og uten debatt. Men friheten var ikke ubegrenset: Oppfordring til ulydighet mot lovene, ringeakt mot religionen,

sedeligheten eller de konstitusjonelle makter, motstand mot befalinger, eller ærekrenkelser var ikke tillatt.” (Trine Nickelsen i *Apollon* nr. 3 i 2017 s. 26)

Andre lands grunnlover har tilsvarende formuleringer som skal sikre ytringsfrihet, trykkefrihet osv.

Alle som blir berørt av en politisk beslutning, bør ha rett til å ytre seg for å påvirke den.

Meninger kan fungere som et viktig korrektiv til andre meninger. “Ytringsfriheten er et offentlig uttrykk for den enda mer grunnleggende tanke- og trosfriheten, som i sin tur er det liberale demokratiets bærebjelke. En robust ytringsfrihet er en ventil for kritikk og korrigerende av feil. Den er garantisten for at nye ideer kan utprøves samtidig som den mest tradisjonelle tro får utøves. Og den sikrer trygghet og forutsigbarhet for den enkelte: Du skal ikke frykte plutselig å havne i fengsel fordi noen ikke liker det du sier. [...] Ytringsfriheten er imidlertid også potensielt plagsom. Den gir juridisk beskyttelse til mange former for løgn og til det noen vil oppleve som formastelig uanstendighet. Uten etisk bevissthet kan den utarte til rene verbale brytekamper med mobbing, utskjelling og latterliggjøring som primære kjennetegn. Derfor er det så viktig å være seg bevisst ytringsfrihetens *begrunnelse* – hvorfor det faktisk er *bra* at den gir juridisk beskyttelse til det som kan synes uanstendig eller umoralsk. Mangler vi bevissthet om det, blir det så altfor lett å falle for retoriske spørsmål om hvorfor i all verden man skal tillate og beskytte blasfemi, umoral, majestetsfornærmelse og opprørske tanker.” (Henrik Syse i *Morgenbladet* 22.–28. januar 2016 s. 32)

“Da de 112 representantene møttes på Eidsvoll i april 1814, måtte de ta stilling til en rekke grunnlovsforslag. Av de 13 grunnlovsforslagene som ble samlet i *Riksforsamlingens forhandlinger*, hadde ni bestemmelser om ytringsfrihet. [...] Også bønder og allmue var opptatt av ytringsfrihet, og også de så denne friheten som et middel til politisk deltakelse, som en måte å snakke direkte til makten på. Det hadde de da også hatt anledning til å gjøre under eneveldet. Det fantes da nemlig en såkalt supplikkinstitusjon, der folk kunne skrive til kongen.” (*Bibliotekforum* nr. 3 i 2014 s. 22-23)

“På 1820-tallet ble den danske jussprofessoren Johan Schlegels artikkel fra 1797, *Et forsøg paa at bestemme Grændseskillet imellem Trykkefrihed og Trykkefrækhed* utgitt på nytt, den gikk rett inn i diskusjonene og arbeidet med ny straffelov i Norge. [...] Frekkhet er å fornærme. Frekkhet bryter ned respekten og anstendigheten i samfunnet. Det må hindres. Ytringer som derimot er positive og samfunnsbyggende, og helst også har en klok og fornuftig avsender, skal tillates. Den danske toppjuristen ga de norske juristene råd om hvordan 1799-forordningen kunne brukes for å trekke grensene for “Frimodige Ytringer om Statsstyrelsen...” som Grunnloven åpnet for. [...] For det første får [den danske juristen Anders Sandøe] Ørsted gjennomslag for at en heller bør vektlegge “formen enn materien”.

Det lar seg vanskelig gjøre å straffe selve innholdet i en fornærmelse, mente han – som når en person, som misliker regjeringens politikk, laster kongen. Det er mer hensikten – det å ville forhåne og fornærme – som burde straffes. [...] For det andre får Ørsted gjennomslag for at det blir lagd et helt eget kapittel i straffeloven som dreier seg om forbrytelser ved trykt skrift. I dette kapittelet fantes en del fornuftige paragrafer som vi kjenner igjen fra vår tid, som at redaktører har straffeansvar. Men det ligger også en advarsel her – hvis du trykker noe som har til hensikt å forhåne. Det kunne gjøre redaktører svært forsiktige.” (Hilde Sandvik i *Apollon* nr. 3 i 2017 s. 28)

“Den filosofisk skolerte presten Michael Gottlieb Birckner (1756-98) var en sentral aktør. Hans avhandling *Om Trykkefriheden og dens Love* fra 1797 ble noe av en bestselger i Danmark og Norge og satte varige spor. [...] For Birckner handler ytringsfrihet om sannhet og verdighet. Uten åpen debatt med argumenter og motargumenter stagnerer tanken, og skillet mellom sant og usant løser seg opp. Dermed blir alt fra åndelig sannferdighet til fornuftig samfunnsstyring umulig. Begrunnelsen er likevel ikke bare pragmatisk. For Birckner er ytringsfrihet en forutsetning for individets *verdighet*. Det er uverdigg å leve under lover som man selv ikke har mulighet til å påvirke. For sin verdighets skyld må borgeren derfor kunne delta fritt i den offentlige debatten som utgjør lovgivningens og samfunnsstyringens grunnlag. *Om Trykkefriheden og dens Love* er en systematisk oppbygget tekst. Birckner innordner de offentlige ytringene i ulike kategorier og spør om ytringer av denne typen er eller ikke er beskyttet av ytringsfriheten. Han gir argumenter for og mot i hvert enkelt tilfelle. Vurderingen skjer likevel til syvende og sist alltid ut fra det samme grunnprinsippet. Det sier at ytringer som bidrar til *allmenviljen* må være frie, uansett hvor ubehagelige de oppleves for enkeltpersoner. Med allmenviljen menes, som hos Jean-Jacques Rousseau, den oppfatningen om det felles beste som borgerne gjennom diskusjon finner fram til. Ut fra dette prinsippet tilkjenner Birckner ytringsfriheten et vidt, men ikke ubegrenset område. Ytringer om offentlige anliggender er beskyttet av ytringsfrihetens prinsipp, også de som kritiserer forfatningen eller kongen, bortsett fra når ytringen på en direkte måte tilskynder eller skaper en ulovlig handling. Den danske tenkeren foregriper prinsippet om “Imminent Lawless Action” (umiddelbar ulovlig handling) som ble utviklet av USAs høyesterett mer enn 150 år senere. Det er tillatt å argumentere for å endre straffeloven, men ikke å oppfordre utvetydig til forbrytelser. Grove trusler er ikke lov. Etter Birckners prinsipp er derimot ekstreme ytringer beskyttet av ytringsfriheten. Meninger, det vil si ytringer som bidrar til den offentlige samtale, og dermed demokratiet, bør være frie, uansett hvor bisarre eller ekstreme de måtte være.” (Kjetil Jakobsen i *Morgenbladet* 14.–20. juli 2017 s. 7)

“All kritikk av offentlige personers offentlige virksomhet er tillatt, også i form av humor og satire, mener Birckner. Til ytringsfriheten hører imidlertid også retten til *ikke* å ytre seg offentlig, det vil si å ha et privatliv. Privatlivet skal vernes, også mot allmenviljen. Offentlige ytringer om privatlivet faller utenfor ytringsfrihetens område. Skandalemedier kan ikke finne støtte hos Birckner for å snoke i kjente

menneskers privatliv, og den som gjør private ytringer offentlig, er ikke beskyttet av ytringsfriheten. Disse ytringene er ikke nødvendigvis forbudte av den grunn, men det må avgjøres ut fra andre kriterier enn de som definerer ytringsfriheten. Krenkelse er et sentralt tema hos Birckner. Han ser klart hvordan den gamle europeiske æreskulturen står i veien for ytringsfrihet. Øvrighetspersoner oppfatter selv saklig kritikk av deres meninger eller embetsførsel som angrep på den personlige ære og svarer med å kreve skribenten fengslet eller bøtelagt for “æreskrenkelse”. Birckner skriver sarkastisk om hvor ynkelige de er, disse “menn av ære” som knytter sitt selvbilde til opprinnelse og utvendige æresbevisninger. Den danske filosofen søker å gjøre både æren og krenkelsen til privatsak, slik at offentligheten kan iscenesettes som et rom for fritt og fornuftig ordskifte.” (Kjetil Jakobsen i *Morgenbladet* 14.–20. juli 2017 s. 7)

“Da den nye paragraf 100 [i den norske Grunnloven] kom i 2004, var den kraftig liberalisert, ytringsfrihet skal ikke begrenses av annet enn hensynet til ytringsfriheten selv. Om liberaliseringen vil gi en mer sunn ytringskultur, er egentlig for tidlig å si. Den forutsetter en idé om at samfunnet er en trykkoker, der ytringer er sikkerhetsventiler. En ekstrem ytring kan, ut fra denne tesen, bety en ekstrem handling mindre. Imidlertid snakker vi jo ikke om en eksakt vitenskap. Man kan også tenke seg at det motsatte skjer – at hatefulle ytringer fører til flere hatefulle ytringer. [...] Den røde linjen mellom ytringer og handlinger er komplisert: Da Ytringsfrihetskommisjonen oppsummerte sitt arbeid, mente kommisjonens leder Francis Sejersted at dette var det vanskeligste temaet: Ikke bare om hvorvidt det fantes en vei mellom ytringen og handlingen, men om denne veien var “lang (som ville borge for større ytringsfrihet) eller kort (som ville gi mindre)”.” (*Morgenbladet* 21.–27. juni 2013 s. 2)

“Når ytringsfrihet diskuteres, trenger man ikke høre på det folk sier før de kommer til “men”: Alle er for – debatten står om grenser. Hvor setter du dem selv? Aksepterer du ytringer som:

- truer nasjonal sikkerhet, som Daniel Ellsbergs lekkasje av The Pentagon Papers i 1971 eller Richard Snowdens avdekking av CIAs massive overvåking i 2013? Var det rett å dømme Mordechai Vanunu til 11 års enecelle for i 1986 å blottlegge Israels atomvåpenprogram?

- forneker, forvrenger eller fortier fakta, for eksempel om holocaust? Skal norske aviser kunne trykke usannheter på lederplass? (PFU har svart ja). Skal forbryteres etnisitet oppgis? Har makthavere, kongelige og kjendiser lavere personvern?

- er kvinnefiendtlige, for eksempel i sexistiske reklamebilder?

- er utuktige i tekst eller fremvisning? Setter du grensen ved Mykle, Miller eller Bjørneboe – eller ved porno i kiosker og på nett? Bør Lars von Triers tabubrytende

Idiotene eller *Nymphomaniac* vises uklippet, mens regissøren selv stenges ute fra Cannesfestivalen 2011 for ytringer oppfattet som nazivennlige?

- er blasfemiske – som da *Monthy Python's Life of Brian* først ble stanset av Statens Filmkontroll i 1980 og ikke vist av BBC eller ITV av frykt for å krenke kristne? Skal prelater eller imamer kunne latterliggjøres? Eller profeter? Hva med å bespotte Gud selv?

- er voldelige – hvilke grøssere kan vises på kino; hvilken brutalitet tåles i dataspill?

- er hatefulle eller hånlige – for eksempel ved anonyme netttroll? Er det hatefullt å kalle annerledes troende “hedninger” eller “vantro”? Så hvor setter du selv grensene? Hvem mener du bør sette dem – stat, trossamfunn eller redaktører? Og: Finnes det noen prinsipper som kan begrunne svarene? Ett er i alle fall enkelt: Liv er mer ukrenkelig enn følelser. Da kan man ikke hevde at de som drepes kan unngå skjebnen med mer takt og pietet – altså at følgene er selvforskyldte. Det er en like falsk ekvivalens som å klandre jenta i miniskjørt for voldtekten. Ytringer og drap kan ikke likestilles. Men kortslutningen gjøres av dem som forfekter bruk av vold i religionens navn.” (Gudmund Hernes i *Morgenbladet* 23.–29. januar 2015 s. 52)

“Videre må etiske argumenter tåle symmetriprøven: Aksepterer du for andre det du krever for deg selv? Hvilke grenser aksepterer du at andre setter for deg? Det blir ikke mye ytringsfrihet igjen hvis alle som påstår seg krenket skal sette skrankene for den. Nok et prinsipp er enkelt: Ytringsfrihet er retten til å motsi. Særlig til å tale makten – og Roma – midt imot. For religion er ikke bare anskuelse: Religion er organisert makt, med dogmer, ortodoksi og kleresi, med emissærer og misjonærer. Som alle andre former for organisert makt må den tåle kritikk og harselas – tåle å bli karikert og provosert. For mange religiøse reformer, store som små, de siste par tusen år, er drevet utenfra, ofte etter innbitt motstand. [...] Og satire må kunne ramme laster og forderv, dårskap og overgrep – selveste pave Frans kritiserer sine kardinalers “moralske Alzheimer”. Tro er autoritetstro, og da må den stadig utfordres. Det vil si å sette kritikken på spissen, av og til ved å endevende dogmer for å sjokkere til å konfrontere. Ordets makt må brukes mot politisk makt ved å snu perspektivet og snu skammen. [...] Nøkkelforsvaret av ytringsfriheten er Voltaires “Jeg er helt uenig med deg, men vil kjempe inntil døden for din rett til å si det du sier.” Sine tilhengere manet han ofte med ordene: “Vi må få latteren på vår side!” ” (Gudmund Hernes i *Morgenbladet* 23.–29. januar 2015 s. 52)

“Ytringsfriheten har gang på gang vært en markør for andre friheter. Om den knebles av myndigheter eller pressgrupper, er man også ute etter å kneble andre rettigheter. Slik sett fungerer ytringsfriheten som en varsellampe som blinker når det er fare på ferde. Det innebærer ikke at ytringsfriheten er alle tings målestokk. Når et land med streng sensur plutselig åpner slusene, som det skjedde under Struensee i Danmark-Norge 1770, fører det forutsigbart til en stormflod av vrøvl og

uetterrettigheter. Det offentlige rommet blir grepet av en turbulens som på kort sikt har skadevirkninger, men som på lengre sikt kan føre med seg noe godt. Friheten alene sikrer ikke en fornuftig dialog mellom ulike interesser og fraksjoner. [...] Nettopp i en verden med ulike kulturer og tradisjoner må man vokte seg for å oppmuntre til dannelsen av meningsmonopoler.” (Trond Berg Eriksen i *Morgenbladet* 16.–22. januar 2015 s. 51)

“Da ytringsfrihetskommisjonen for om lag 15 år siden la fram sin utredning om ny paragraf 100 i grunnloven, begrunnet den ytringsfriheten først og fremst i tre forhold. Den første begrunnelsen er knyttet til søken etter sannhet. Sannhet er noe vi nærmer oss gradvis ved at ulike synspunkter brytes mot hverandre. Den endelige sannhet på de fleste av livets områder, vil vi sannsynligvis aldri nå. Hadde vi hatt full visshet om at det meste som vi nå holder for sant og riktig faktisk representerer endelige sannheter, hadde vi ikke trengt ytringsfrihet. På noen meget få områder er vi faktisk så tilstrekkelig sikre på at noe er sant til at vi forbyr visse ytringer. Vi er for eksempel tilstrekkelig sikre på sammenhengen mellom tobakksrøyking og kreft til at man ikke kan propagandere fritt i mediene om tobakkens gleder og velsignelser.

Den andre begrunnelsen for ytringsfrihet er knyttet til demokratiet og demokratiske beslutninger. Et fungerende demokrati som oppfattes som legitimt av innbyggerne, forutsetter at ulike interesser og verdier kommer til uttrykk i beslutningsprosessene. Om noen sosiale grupper eller noen verdier systematisk holdes utenfor den offentlige samtalen, forvitrer demokratiet. Det forutsetter ytringsfrihet. Kanskje er det her det flerkulturelle Europa preget av krise og marginalisering av stadig større grupper, står overfor utfordringer. Den franske samfunnsforskeren Helene Landemore har i en fersk og perspektivrik bok (*Democratic reason*) utvidet begrunnelsen for flertallsstyre og demokrati. Det er ikke bare begrunnet i rettferdighet og prosedyre, hevder hun. Demokrati har også det hun kaller en epistemisk begrunnelse. Det leder rett og slett til beslutninger av bedre kvalitet enn alternative beslutningsformer, for eksempel et elitestyre av eksperter. Særlig viktig er det ifølge Landemore med et mangfold av perspektiver. [...] En fungerende offentlighet forutsetter et verdimeslig fellesskap, for eksempel opplevelsen av at vi lever i ett samfunn som vi har et felles ansvar for. Et grunnleggende problem i det forskjells-Europa som nå vokser fram, er at den opplevelsen forvitrer. [...]

Den tredje begrunnelsen er knyttet til ideen om den myndige og informerte samfunnsborger. [...] samfunnet utvikler seg i en ønsket retning og at demokratiet utdypes gjennom opplyste og myndiggjorte borgere.

Disse tre begrunnelsene viser at ytringsfriheten ikke er en ytterste verdi, men et middel som er helt uomgjengelig om vi skal realisere andre verdier: nærme oss noe som kan kalles sannhet, ha et fungerende demokrati med forankring og legitimitet, myndige borgere med kontroll og styring over egne liv.

[...] Formuler deg på en måte du kunne ha brukt også om du satt ansikt til ansikt med et menneskene som representerer de synspunktene du kritiserer. Men innimellom er provokasjoner helt nødvendige for å utvide rommet for hva som kan diskuteres og kritiseres. Da Arnulf Øverland holdt sitt foredrag Kristendommen – den tiende landeplage, var det provoserende og kanskje krenkende for mange religiøse. Men det var helt nødvendig. Det bidro til å utvide rommet for offentlig debatt og kritikk. Men nå, når dette rommet er godt etablert, er det ikke nødvendig for meg som har et ikke-religiøst livssyn å provosere og krenke dem som har det. Krenkelsene og provokasjonene kan ikke bli normalen. Da bryter forutsetningene for en offentlig samtale sammen.” (Ragnar Audunson i <http://www.bokogbibliotek.no/charlie-hebdo-bibliotekene-og-en-baerekraftig-offentlighet>; lesedato 19.06.18)

Den franske politiske filosofen Alexis de Tocqueville skrev om USA i første halvdel av 1800-tallet i verket *Om demokratiet i Amerika*: “But in the countries in which the doctrine of the sovereignty of the people ostensibly prevails, the censorship of the press is not only dangerous, but it is absurd. When the right of every citizen to co-operate in the government of society is acknowledged, every citizen must be presumed to possess the power of discriminating between the different opinions of his contemporaries, and of appreciating the different facts from which inferences may be drawn. The sovereignty of the people and the liberty of the press may therefore be looked upon as correlative institutions; just as the censorship of the press and universal suffrage are two things which are irreconcilably opposed, and which cannot long be retained among the institutions of the same people. Not a single individual of the twelve millions who inhabit the territory of the United States has as yet dared to propose any restrictions to the liberty of the press.”

Den franske revolusjons prinsipp om ytringsfrihet bidro til å sette ytringsfrihet på den politiske dagsorden i verden, og var dessuten viktig for utviklingen av et nytt yrke: journalisten (Rieffel 2010 s. 122).

Den britiske 1800-tallsfilosofen John Stuart Mill argumenterte for ytringsfrihet. Han mente at det aldri er legitimt å nekte noen å si noe med den begrunnelse at flertallet eller alle andre er uenig. Ytringsfriheten gjør at samfunnet ikke berøves muligheten for korrigeringer, og mennesker er i stand til å lære av sine feil. Knappt noen mening kan være helt sikker. En oppfatning er velbegrunnet bare når man har hørt alle relevante innvendinger mot den. Ytringsfrihet, der meningsmotstandere kommer til orde med sine avvikende syn, får folk til å tenke igjennom hva som er sant for dem. Mill påpeker at vi ikke alltid vet hva vi snakker om før vi har hørt gode motargumenter. Motargumentene virker skjerpene, og et rasjonelt menneske kan ikke ta noe for gitt. Det en gjør innenfor sin egen kultur og tradisjon, kan i ettertidens lys vise seg å være basert på uheldige vurderinger (Sokrates og Jesus ble anklaget og myrdet, men senere mener svært mange at de sa sannheter). Mill var også opptatt av at enkeltmennesket må ha rett til å utvikle og ytre sine særegenheter. Innstramning på dette området vil føre til middelmådighet,

konformitet og manglende framskritt. Et av Mills hovedverk, *On Liberty* (1859), er skrevet sammen med Harriet Taylor. De gikk inn for stemmerett for kvinner.

I kapittel 2 i Mill og Taylors bok *On Liberty* “dreier det seg spesifikt om ytringsfrihet. Mills begrunnelse for hvorfor vi skal beskytte ytringsfriheten gjelder ennå, ikke bare som idé, men også rettslig. Hans primære tanke om ytringsfriheten er at jo flere ytringer som kommer ut i offentligheten, desto lettere blir det å falsifisere de gale antakelsene. For Mill er offentlig debatt en alltid pågående sannhetssøken.” (*Klassekampens* bokmagasin 15. februar 2014 s. 2)

På 1870-tallet skrev den britiske kvinnesakskvinnen Annie Besant og Charles Bradlaugh et forord til en nyutgivelse av en amerikansk bok som anbefalte bruk av prevensjon. De to britene var klar over hvor kontroversielt innholdet i boka var. I forordet skrev de at “since progress can only be made through discussion, and no discussion is possible where differing opinions are suppressed, we claim the right to publish all opinions, so that the public, enabled to see all sides of a question, may have the materials for forming a sound judgment.” (her sitert fra <http://www.anandgholap.net/Autobiography-AB.htm>; lesedato 07.01.15)

Eric Barendts bok *Freedom of Speech* (2007) inneholder en presentasjon av de ulike begrunnelsene for ytringsfrihet gjennom historien.

I 2010 lød den norske Straffelovens paragraf 135a slik (da sist endret i 2005): “Den som forsettlig eller grovt uaktsomt offentlig setter frem en diskriminerende eller hatefull ytring, straffes med bøter eller fengsel inntil 3 år. Likt med en offentlig fremsatt ytring, jf. § 7 nr. 2, regnes en ytring når den er satt frem slik at den er egnet til å nå et større antall personer. Som ytring regnes også bruk av symboler. Medvirkning straffes på samme måte. Med diskriminerende eller hatefull ytring menes det å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen på grunn av deres

- a) hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse,
- b) religion eller livssyn, eller
- c) homofile legning, leveform eller orientering.”

Den såkalte offentlighetsfirkanten viser fire kombinasjoner av offentlig og privat, som alle kan skape nyhetsstoff for mediene (eksemplene nedenfor gjelder primært enkeltpersoner, men de fire variantene kan også gjelde små og store grupper):

Privat sfære + privat person: Hendelse i privatlivet til en ikke allment kjent person (“Full trønder raserte ekskonas bolig”)	Offentlig sfære + privat person: Hendelse i offentligheten av en ikke offentlig kjent privatperson (“1. mai-tog forsøkt stoppet av ukjent nynazist”)
Privat sfære + offentlig person:	Offentlig sfære + offentlig person:

Hendelser eller detaljer fra privatlivet til en kjent, offentlig person (“Finansministeren slo naboens katt med stresskoffert”)	Hendelse i offentligheten med en offentlig kjent person (“Sandefjords ordfører klippet seg i fingeren ved åpningen av ny bro”)
---	--

Hva som er moralsk forsvarlig å publisere (eller fortelle til andre), vil blant annet avhenge av graden av anonymisering. Det er også problematisk å publisere sannheter/fakta om en person uten en aktverdig grunn.

Hva som er tabu-ord (f.eks. “krøpling” og “neger”) og hva som er allment aksepterte ord og uttrykk, har endret seg mye gjennom et samfunns historie. Da en tysk fotballkommentator i 1954 kalte målvakten Toni Turek for “fotballgud”, endte det med at kommentatoren måtte unnskyldes seg overfor tyske kirkeledere (Neuhaus og Holzner 2007 s. 56). I dag ville ikke en slik metafor vakt oppsikt.

“De to sidene av personvernet som særlig aktualiseres ved utøvelse av ytringsfriheten, er vernet om privatlivets fred og vernet om individers omdømme – også kalt æresvern eller injurievern. Når det gjelder privatlivets fred, består vernet i å beskytte enkeltindivider mot at opplysninger om deres personlige forhold, deres private liv, urettmessig blir offentliggjort. Utgangspunktet er at nær sagt enhver opplysning om en identifiserbar persons privatliv er beskyttet mot offentliggjøring. Det er ikke bare snakk om det helt private – det “hemmelige” – men om detaljer fra alt hva en person foretar seg *som privatperson*. Følgelig er det i rettspraksis også blitt regnet som offentliggjøring av private opplysninger at ukeblader har publisert bilder av kjente personer på offentlige steder, i private ærender (eksempelvis i alpinbakken, på restaurant og lignende). Det er videre slått fast i flere dommer at også kjente personer i utgangspunktet har krav på samme respekt for privatlivet som alle andre personer. Omdømmevernets kjerne er å verne individers offentlige omdømme mot angrep i form av urettmessige beskyldninger om faktiske forhold. Enhver påstand om at noen har foretatt seg noe som omverdenen vil fordømme, vil normalt bli regnet som en ærekrenkende beskyldning. Beskyldninger om straffbare forhold vil alltid bli ansett som ærekrenkende, men også beskyldninger om forhold som ellers er egnet til å svekke vedkommendes omdømme – moralsk, profesjonelt eller på annen måte – vil kunne bli regnet som ærekrenkende. Det er de udokumenterte beskyldningene man ønsker å verne mot. [...] man skal ikke ufrivillig måtte “stå til ansvar” offentlig for det man foretar seg privat, med mindre det har offentlig interesse.” (advokat Jon Wessel-Aas i *Morgenbladet* 7.–13. juni 2013 s. 37)

“For ytringer som angår den offentlige sfære, er vernet sterkt – her er ytringsfriheten som sådan et samfunnsgode som krever beskyttelse for å sikre en opplyst samfunnsdebatt, hvor deltagerne ikke skal vegre seg fra å delta av frykt for rettslige sanksjoner. Det er blant annet et slikt synspunkt som begrunner at selv “usanne” ærekrenkende beskyldninger i visse tilfeller kan aksepteres, når de

offentliggjøres som ledd i samfunnsdebatten. De aksepteres i så fall ikke fordi samfunnet *ønsker seg* offentliggjøring av usanne beskyldninger som sådanne, men fordi samfunnet ønsker en prosess som leder til “sannhet” – og den prosessen skjer nettopp gjennom den informasjonsutvekslingen som foregår i den offentlige sfære. Det er ytringsfriheten *som prosess* som krever beskyttelse. Når det oppstår spørsmål om offentliggjøring av opplysninger om en enkeltpersons privatliv – uten at opplysningen har relevans i samfunnsdebatten eller var en nødvendig “bieffekt” av et bidrag i samfunnsdebatten – er det på tilsvarende vis ikke bare den enkeltes privatliv som krever beskyttelse, men også selve den private sfære som *felles samfunns gode*. Det mest sentrale elementet i alle vurderinger hvor hensynet til ytringsfriheten skal avveies mot hensynet til personvernet, er derfor hvorvidt offentliggjøringen har *allmenn interesse* – om publiseringen skjedde som ledd i samfunnsdebatten.” (advokat Jon Wessel-Aas i *Morgenbladet* 7.–13. juni 2013 s. 37)

“Det er flere eksempler i rettspraksis på at bøker, film og andre utgivelser er forsøkt stanset på grunn av anførsler om ærekrenkelse eller krenkelse av privatliv. Som regel har ikke saksøker nådd frem, forhåndssensur av ytringer er som hovedregel forbudt etter Grunnloven. Derimot har søksmål i etterkant av utgivelse, av og til ført til at utgiver har måttet mortifisere utsagn (kjenne dem døde og maktesløse), gjerne i kombinasjon med en erstatningsutbetaling.” (advokat Mathias Lilleengen i <http://www.hegnar.no/Nyheter/Politikk/2016/01/Kan-man-juge-saa-mye-man-vil-i-romaner>; lesedato 10.02.17)

Hensynet til kunstens frihet må i noen verk avveies mot individets rettsbeskyttelse mot fornærmelser, trakassering og rett til privatlivets fred (Neuhaus og Holzner 2007 s. 679).

“Når det gjelder ærekrenkelser, er vurderingene mer sammensatte. En sann beskyldning vil – med mindre den samtidig krenker privatlivets fred – som klar hovedregel være rettmessig. En udokumentert beskyldning er imidlertid ikke automatisk rettsstridig. Dersom den fremsettes som ledd i samfunnsdebatten, som et i konteksten forsvarlig bidrag til “sannhetssøkingen”, vil den kunne være beskyttet av ytringsfriheten. I helhetsvurderingen inngår særlig spørsmål om ytreren er i aktsom god tro på ytringstidspunktet og, ikke minst, om den beskyldte gis rimelig mulighet til samtidig imøtegåelse. Man “ofrer” i slike tilfeller den enkeltes personvern på sannhetssøkingens alter. Det er altså henholdsvis ytringsfrihetens og personvernets kombinerte egenskaper som både individuelle rettigheter og generelle samfunns gode – prosesser som demokratiet er avhengig av som sådanne – som gjør at avveiningen mellom dem i konkrete tilfeller kan få utslag som ikke nødvendigvis virker intuitivt rimelige.” (advokat Jon Wessel-Aas i *Morgenbladet* 7.–13. juni 2013 s. 37)

“[V]i har ikke absolutt ytringsfrihet – den er i norsk lov avgrenset *blant annet* av retten til privatliv, samt forbudene mot å fremsette trusler, ærekrenkelser,

diskriminerende og hatefulle ytringer, se blant annet straffeloven § 135a. [...] ytringsfriheten kommer med et ansvar og må utøves med respekt. Dette fremgår også i Den europeiske menneskerettskonvensjonens artikkel 10, hvor det heter: “Fordi utøvelsen av [ytringsfriheten] medfører plikter og ansvar, kan den bli undergitt slike (...) innskrenkninger (...) som er nødvendige i et demokratisk samfunn (...) for å verne andres omdømme eller rettigheter (...).” [...] Selv om ytringsfriheten inkluderer rett til å fremsette krenkende og blasfemiske ytringer, er det ikke nødvendigvis riktig å gjøre det. Man bør ikke i ytringsfrihetens navn krenke andre med mindre det er helt nødvendig for å formidle budskapet – man bør ikke krenke for krenkelsens skyld. [...] Ytringsfriheten er viktig fordi den er nødvendig for å ivareta de nevnte hensyn som begrunner den: sannhet, frihet og demokrati.” (advokat Leif Tomas Vik i *Morgenbladet* 16.–22. januar 2015 s. 29)

“Et samfunn med absolutt ytringsfrihet er det vanskelig å tenke seg. Det ville være et samfunn hvor injurier, rasisme og krenkelser av alle slag ville være tillatt. Mot ytringsfriheten står injurielovgivningen og lover mot rasisme og krenkelser av folkegrupper. Hvor grensene går, reforhandles hver gang en ny sak kommer opp for rettsvesenet.” (*Klassekampen* 24. januar 2015 s. 35)

“Grensene er imidlertid flytende mellom trakassier, mobbing, kritikk og forfølgelser. Ingen skal måtte tåle forfølgelser. At vi har å gjøre med krenkelser av ytringsfriheten, kan måles på to forhold. Det ene er at enkeltindivider ikke kommer til orde, når de er urettferdig og negativt behandlet i sammenhenger hvor de står mer eller mindre alene. Det andre er at ytringsfriheten gjelder alvorlige verdispørsmål. Den gjelder retten til å snakke fritt om sine verdier, om de strider mot de andres, og fremfor alt gjelder den retten til å tale sant når løgnen synes alment akseptert. Individer som har partier, organisasjoner, offentligheten eller andre maktinstanser i ryggen, bør altså konsentrere seg om de svakes ytringsfrihet og ikke sin egen taletrengthet. Utgangspunktet for ytringsfriheten er altså det alenestående individet som står frem med vesentlige verdier og sannheter som samfunnet enten ikke liker, er redd for eller forsøker å undertrykke. Et samfunn som vil sikre ytringsfriheten, må sørge for å slippe de frittstående, sannhetstalende individer til. Først når journalistene kommer i posisjon som forfulgt gruppe, kan de bruke ytringsfriheten som argument for sin yrkesutøvelse.” (Nina Karin Monsen i *Aftenposten* 26. januar 1994 s. 2)

Den tyske forfatteren Christoph Martin Wieland skrev i 1785 i en tekst kalt *Om forfatterens rettigheter og plikter*: “Pressefrihet er et anliggende og av interesse for hele menneskeslekten. Det er pressefriheten vi kan takke for det nåværende nivået av kultur og opplysning som de fleste av de europeiske folk befinner seg på. Hvis man berøver oss denne friheten, så kommer det lyset som vi gleder oss over i dag, raskt til å forsvinne; uvitenhet vil snart igjen utarte til dumhet, og dumheten føre oss inn i overtroen og despotismen.” (sitert fra Plachta 2006 s. 66) På 1700-tallet postulerte den franske pornografiske forfatteren marki de Sade retten til “å si alt” (Fauskevåg 1982 s. 174).

Trykkefrihet ble på 1700-tallet delvis begrunnet ut fra utilitaristisk tankegang, dvs. ut fra at det fremmet næringsinteresser og andre praktiske hensyn. Delvis var begrunnelsene naturrettslige, ved at ytringsfrihet ble oppfattet som en menneskerett (Wilke 2000 s. 135).

“Medieformer som tidsskrifter, ukeblad, journaler og aviser kunne ikke ha blitt formet slik de gjorde fra og med 1700-tallet av, uten at ytringsfrihet var på plass (Berge 1998). I tillegg la ytringsfriheten til rette for at genrer som romanen, essayet, reiseskildringer, novellen, dramaet med flere ble utviklet som redskaper for politisk samfunnsdebatt, samt refleksjon og eksistensiell og moralsk eksperimentering. Vår tids avanserte tekstkulturer er altså et resultat av at ytringsfriheten institusjonaliseres som skjønn- og faglitterære kommunikative arenaer.” (Berge 2010)

Den tyske kongen Fredrik 2. av Preussen (kalt Fredrik den store) opplevde at noen hengte opp en anklagende tekst om han på gatehjørnene i Berlin. Hans reaksjon var å befale at plakatene med teksten skulle flyttes nedover på veggene, slik at folk lettere kunne lese den (Joch og Wolf 2005 s. 146).

Ikke alle i den vestlige verden forsvare “full” ytringsfrihet, delvis av prinsipielle og delvis av taktiske/strategiske grunner. “Kultur og informasjonsministeren i Afghanistan er kjent for å ha uttala, at ytringsfridom er uislamsk. Kva er det som leder til denne typen tolkning? Når eit blasfemisk og stigmatiserande bilete av Profeten vert flagga som ytringsfridom, kva skjer då med meiningsinnholdet til det viktige ordet [dvs. “ytringsfridom”] i den muslimske verda og elles? [...] ordet er i fare for å miste sitt innhold, til å verte synonymt med blasfemi, og eit teikn på vestleg ignoranse og arroganse. Dette kan på ingen måte lette det globale arbeidet for ytringsfridom.” (Torkil Sandsund i *Dagbladet* 19. februar 2008 s. 38)

Hemmelighetskremmeri rundt statslederes og politikeres handlinger og meninger hemmer ytringsfriheten i et samfunn. I Sovjetunionen fikk befolkningen ikke vite noe om hva som foregikk av meningsbrytninger innad i Kreml. I Storbritannia var det fram til 1780-tallet forbudt for medlemmene av parlamentet å ta notiser eller å ha med seg manuskripter til egne taler eller innlegg (Wilke 2000 s. 148).

Per Edgar Kokkvold, mangeårig generalsekretær i det norske Presseforbundet, uttalte seg mye om ytringsfrihet i forbindelse med karikaturstridene på begynnelsen av 00-tallet: Alle har “en selvsagt rett til å uttale seg uten frykt for å bli truet, terrorisert eller drept [...] om ytringsfriheten skal ha noen mening, må den bety retten til å le av makten og si det mullaher, imamer og arabiske diktaturer ikke vil høre [...] det er respektløst mot muslimer å mene at ikke islams dogmer kan utfordres på samme måte som kristendommens” (*A-magasinet* 4. april 2008 s. 8). “Kokkvold synes ikke at ytringsfriheten skal være absolutt. Han var blant de få pressefolkene som støttet Høyesteretts rasismedom mot Jack Erik Kjuus etter at

lederen for Hvit Valgallianse hadde tatt til orde for å tvangssterilisere adoptivbarn” (*A-magasinet* 4. april 2008 s. 10).

“Som institusjon og bransje må pressen innse at det er ting som ikke bør sies eller skrives. Min påstand er at den frie samtale styrkes av nettopp de etiske – ikke juridiske – begrensningene. Denne etikken skal ikke slå ned på frimodige ytringer eller på det noen måtte mene – med god eller dårlig grunn – er uanstendig eller blasfemisk. Karikaturer skal således forsvares med prinsipiell og klar tale. Det denne etikken skal gjøre, er å beskytte mangfoldet i samtalen, luke ut det som er dypt usaklig og fullstendig mangler omtanke, sørge for at angrepet part får komme til orde, at den journalistiske prosess er ryddig, at kommersielle interesser ikke tar over for de journalistiske og redaksjonelle, og at kilder beskyttes og behandles skikkelig – for bare å nemne noe av det mest åpenbare.” (Henrik Syse i *Morgenbladet* 22.–28. januar 2016 s. 32)

Islamske lands samarbeidsorganisasjon OIC har “arbeidet steinhardt for å bringe internasjonal lov og FNs holdninger i pakt med sitt utgangspunkt. Kritikk av religion blir for eksempel stadig sterkere forsøkt definert som *hate speech*. [...] Se bare hvordan uttrykket “islamofobi” stadig hyppigere brukes om enhver kritikk av praksiser og ideer innen islam, den mest deprimerende utviklingen i vestlig offentlighet på mange tiår. [...] I Vesten har man de siste 250 årene ment at nettopp helligdommene, tabuene, må kritiseres hvis kunsten, politikken og vitenskapen skal ha et rom å utvikle seg i.” (*Morgenbladet* 24.–30. juni 2011 s. 35)

“3. februar trykket Dagbladet en tegning som var linket til Facebook-siden til Politiets sikkerhetstjeneste på avisens førsteside. Tegningen viste profeten Muhammed som en gris. Trykkingen har vakt sterke reaksjoner. Natt til lørdag og mandag morgen aksjonerte muslimske taxisjåførere mot Dagblad-trykkingen, ved å parkere bilene i to og tre timer. Onsdag kveld ble Dagbladet.no hacket i to og en halv time. Den tyrkiske hackergruppen 1923TURK har tatt på seg skylden. [...] Enkelte kioskeiere nektet å selge Dagbladet. [...] Det var å misbruke ytringsfriheten [sa en av de ca. 1000 drosjesjåførene som aksjonerte]” (*Aftenposten* 12. februar 2010 s. 6-7).

Den britiske historikeren David Irving har “skrevet over 30 bøker om andre verdenskrig. Benekter konsekvent at nazistenes jødeutryddelser fant sted. Er på grunn av dette nektet innreise til sju land. Ble dømt til tre års fengsel i Østerrike i 2006 for å ha fornektet Holocaust i en tale og et intervju han ga i 1989. Slapp med 13 måneders soning. [...] Under rettssaken uttalte Irving at han vedkjente seg gasskamrenes eksistens, men han benektet at drapene på jødene var systematisk planlagt. [...] I mai 1992 fortalte Irving at gasskammeret ved Auschwitz var en forfalskning bygget etter krigen.” (*Dagbladet* 26. mai 2009 s. 50-51)

I artikkel 20, punkt 2 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, som har vært gjeldende for medlemslandene fra 1966, står det at “Enhver form for fremme

av nasjonalhat, rasehat eller religiøst hat som innebærer tilskyndelse til diskriminering, fiendskap eller vold, skal forbys ved lov.” Den britiske historikeren David Irving ble på 1980-tallet beryktet for sin “revisjonisme”, dvs. for å benekte at nazistenes jødeutryddelse har funnet sted. Irving ble blant annet “arrestert og fengslet i Østerrike for “historieforgalskning”. I 1989 hadde Irving holdt to foredrag i Østerrike, der han benektet at Holocaust hadde funnet sted. I Østerrike kan man dømmes til inntil ti års fengsel for benektelse av jødeutryddelsene. I februar 2006 ble Irving dømt til tre års fengsel. Flere land i Europa har innført lover som gjør det straffbart å benekte Holocaust. I april 2007 vedtok Rådet i EU en rammebestemmelse om rasisme og fremmedfrykt. Her sies det blant annet at de som direkte “overser, benekter eller bagatelliserer folkemord, forbrytelser mot menneskeheten eller krigsforbrytelser” kan dømmes til fengsel fra ett til tre år. Det sies også at medlemsstatene kan velge å straffe bare slik atferd som forstyrrer offentlig orden eller som er truende, skadelig eller fornærmende. I november 2006 vedtok det franske parlamentet en lov som gjorde det straffbart å benekte folkemordet på armenerne i 1915. Blir man dømt, kan man få inntil fem års fengsel og bøter på inntil 45 000 euro.” (Eidsvåg 2007 s. 168)

David Irving har av noen blitt oppfattet som en “ytringsfrihetsmartyr” (lederartikkel i *Morgenbladet* 10.–16. oktober 2008 s. 2).

“TNS Gallup har på oppdrag av Fritt Ord gjennomført den første omfattende undersøkelsen om befolkningens holdninger til og opplevelse av ytringsfrihet. Undersøkelsen er utført i samarbeid med UNESCOs ekspertgruppe for presse- og ytringsfrihet. Litt over 1000 personer er spurt. Formålet er å etablere et omfattende konsept for jevnlig målinger av norsk befolknings holdninger til ytringsfrihet. Fritt Ord vil gjennomføre undersøkelsen Ytringsfrihetsbarometeret med et sett kjernesporsmål annethvert år. [...] Undersøkelsen legges frem i dag i forbindelse med at Fritt Ord markerer Verdens pressefrihetsdag 2013.” (*Aftenposten* 3. mai 2013 s. 6)

Undersøkelsen viste følgende resultat:

- Religiøse ekstremister bør få holde offentlige møter/demonstrasjoner: 36 % er enig
- Personer med fordommer mot ulike raser eller etniske grupper bør få holde offentlige møter/demonstrasjoner: 32 % er enig
- Personer som ønsker å avsette regjeringen med makt bør få holde offentlige møter/demonstrasjoner: 20 % er enig
- Personer med ytterliggående meninger bør få utgi bøker for å uttrykke sitt syn: 57 % er enig

- Det er viktig å ivareta ytringsfriheten, selv om mange ytringer oppleves som krenkende: 74 % er enig
- Oppfordringer til vold mot enkeltpersoner eller grupper bør kunne straffes: 89 % er enig
- Trusler mot enkeltpersoner eller grupper bør kunne straffes: 90 % er enig
- Personer med ytterliggående meninger bør kunne overvåkes: 73 % er enig
- Politiske partier som ønsker å avskaffe demokratiet bør forbys: 48 % er enig

“Tre av fire av oss, mener det er viktig å ivareta ytringsfriheten. Samtidig er det bare én av tre som er enige i at religiøse ekstremister og rasister bør få holde offentlige møter og demonstrasjoner. [...] Når det gjelder mediene er folkets dom nådeløs: Hele tre av fire er enige i at uriktige påstander om enkeltpersoner eller grupper bør kunne straffes og 81 prosent er enige i at utlevering av personers privatliv bør kunne straffes. [...] Flertallet i alle undergrupper av undersøkelsen støtter ytringsfriheten. Menn, høyt utdannede, samfunnsengasjerte og personer som ikke er så opptatt av materielle verdier er mer opptatt av ytringsfrihet enn andre. Straff for trakassering på internett og utlevering av personers privatliv støttes i større grad av eldre enn yngre. Samfunnsengasjerte personer er også noe overraskende i større grad for å straffeforfølge ytringer.” (*Aftenposten* 3. mai 2013 s. 6-7)

“- Tallene tyder på at mange setter trygghet over ytringsfrihet. Ytringsfrihet innebærer risiko, mange ønsker at risikoen skal være lavest mulig, sier medredaktør i Minerva Kristian Meisingset. Undersøkelsen bekrefter også det som er ganske kjent: - Folks kunnskap og oppslutning om liberale prinsipper som ytringsfrihet er skuffende lav, sier Meisingset. - Et liberalt demokrati skal tåle organisasjoner som ønsker å avskaffe demokratiet og i stedet ha andre samfunnsmodeller. Vi tålte kommunistene, vi skal tåle dem som ønsker revolusjonære endringer også i dag. Vi må ikke tro at bare vi feier noe under teppet, så forsvinner det. Et åpent samfunn skal tåle å diskutere det ubehagelige, sier Meisingset. [...] Påtroppende generalsekretær i Norsk Presseforbund, Kjersti Løken Stavrum, sier barometeret viser at vi åpenbart ikke er veldig ivrige etter å bruke ytringsfriheten for det den er verd. - De fleste har anerkjent ytringsfrihet som en viktig verdi. Men i neste øyeblikk er man altså klar for selvsensur, sier Stavrum.” (*Aftenposten* 3. mai 2013 s. 7)

“Som frie, feilbarlige mennesker vil noen av oss engasjere oss seriøst i saker som for andre virker latterlig dumme. Derfor provoserer og erter vi hverandre, og å le av et individs guder, helter eller livssyn er ikke å krenke vedkommende. Tvert imot, det er nedlatende og dermed krenkende å ikke la andre “tåle” like mye som en selv. Å tro at muslimer ikke tåler like mye religiøs karikering som tilhengerne av andre

livssyn, vitner om manglende respekt for deres fornuft – og altså menneskeverd.” (filosofiprofessor Truls Wyller i *Dagbladet* 6. juni 2008 s. 46)

“23 prosent av befolkningen [i Norge] er helt eller delvis enige i at bedrifter bør kunne begrense ytringsfriheten til sine ansatte for å kunne beskytte omdømmet sitt. 76 prosent er helt eller delvis enige i at beskyttelse av svake grupper som barn og unge er viktigere enn ytringsfriheten. [...] De fleste av oss har meninger eller holdninger vi ikke flagger i alle rom, nettopp fordi de kan være kontroversielle. Den sosiale ramme for ytringsfrihet kan være langt mer innskrenkende enn den juridiske, særlig i en konsensus-kultur som den norske. Leser man kommentarfelt blir motargumenter ikke sjelden møtt med et småfurent “Jeg har da ytringsfrihet!” Men ytringsfrihet er ikke retten til ikke å bli motsagt. Vi har heldigvis også motytrings-frihet. Ønsker man å lufte sterke meninger må man også regne med sterke reaksjoner.” (*Dagbladet* 5. september 2014 s. 52-53)

“Det innskrenkende skjer i det ubevisste, men også i det bevisste – ved lover, forordninger, kontrollordninger, kneblede debatter, det politisk korrekte, kommersielle og diskriminerende preferanser, politiske og andre maktforhold og sviktende selvjustis. Drivkraften kan være kontroll, makt, angst, grådighet og mye annet lite vakkert – eller rettferdighet og orden og mye annet vakkert. Det naturgitte frihetsbehovet må være sterkere enn kontrollbehovet, ellers hadde vi ikke hatt demokratier, men de forløses ikke uten menneskelig og demokratisk forståelse og innsikt. Spenningsfeltet skaper mange konstruktive debatter, men også nedbrytende konflikter.” (William Nygaard i <http://www.norskpen.no/>; lesedato 05.03.14)

“Risikoen for misbruk, selvsensur og intellektuell korrupsjon er latent selv i velutviklede demokratier. Formidlerne av den frie ytring er selve slusen – garantisten eller motsatt – den selvsensurerende utøver. Redaktører og forleggere stiller med “sensurell” sortering daglig, ja, det er deres levebrød å bedrive det som bør være kvalitetsbedømmelse. Publisistene er våre viktigste formidlere, vår terskel og vårt filter for ytringens aktualitet, kvalitet og kommers. Det sorteres etter innholdets vesentlighet og fremstillingsform. Den juridiske grensen ligger fortrinnsvis i den omdiskuterte straffelovens paragraf 135a (erstattes av paragraf 185), som innskrenker ytringsfriheten ved såkalte diskriminerende og hatefulle ytringer, også ved bruk av symboler. Denne såkalte rasismeparagrafen vil beskytte mennesker på grunnlag av hudfarge, nasjonalitet, etnisitet, religion eller seksuell legning. Publisistens nivå og evne opprettholdes ved løpende debatt, kunnskap og bevissthet om ansvar. Enhver mer eller mindre byråkratisk kontrollordning for stimulans av etisk selvjustis kan lede til forsiktighet, selvsensur og i prinsippet en innskrenkning av ytringsutfoldelse, og vil i så fall være et nederlag.” (William Nygaard i <http://www.norskpen.no/>; lesedato 05.03.14)

“Vi erkjenner at Pressens Faglige Utvalg (PFU) i praksis er en god løsning for norske medier, selv om den logisk sett er et utslag av at selvjustis ikke fungerte tilfredsstillende i individuell regi. Det er motstand mot beslektede ordninger i

bokens verden blant annet fordi forfatterne er mer ubundet av sine publisister enn journalistene er av sine oppdragsgivere. Den mest virkningsfulle og logiske arena for bokens etiske kvalitetsmåling vil være den kritiske debatten i offentligheten. En slik arena bør i prinsippet verken presse eller formidlere overlate til en “eksternkontroll”. Slik kritisk debatt er jo nettopp en del av pressens kjerneoppgaver. Debatt, motstand og levende kritikk om ytringsfrihetens vilkår og kvalitet er viktig i Norge som i andre frie land. Vi vet at utfordringene tiltar ved større eierkonsentrasjoner i media, økende global mediekonkurranse, synergisk stoffutveksling, trussel om svekket infrastruktur for presse som forlag, grunnere dybdejournalistikk, uoversiktlig nettekspansjon, bloggere uten kvalitetsfilter og trussel om høyere mediebeskatning – for å fremheve de mest iøynefallende.” (William Nygaard i <http://www.norskpen.no/>; lesedato 05.03.14)

“Hva betyr kulturpolitikk for ytringsfrihet? Alt, er svaret. Så enkelt og så absolutt. Kulturpolitikken skaper de kortsiktige og langsiktige stimuli for kunsten, litteraturens, debattens, akademias og politikkenes frie ytring. Stimuli formes i rammer. Derfor er signalene fra en ny regjering ytterst interessante. Hovedspørsmålet er hva et nytt regime legger i kultur og fri ytring. Hvorvidt fellesskapet er den enkelte eller staten, er et grunnleggende ideologisk spørsmål ved et regjeringsskifte.” (William Nygaard i <http://www.norskpen.no/>; lesedato 05.03.14)

“Terroraksjonene som rammet dette trygge hjørnet av verden [22. juli 2011], har gitt oss problemer med å forsvare ytringsfriheten på individnivå. Enda det ikke er i noens interesse at rasister og religiøse ekstremister sysler med sitt på avsidesliggende gårder eller i lukkede menigheter. [...] Demokratiets første bud bør være at man kan stille spørsmål ved demokratiet.” (Mala Wang-Naveen i *Aftenposten* 3. mai 2013 s. 7)

“Dagens situasjon, med den posisjonen ytringsfriheten har i våre vestlege samfunn, som overordna ideologi, i politikk, debatt, kunst, vitenskap og mykje meir, er svært ny. [...] Det som har skjedd i Vest-Europa siste halve tusenåret, er at europearen, individet, det myndige mennesket, har trengt seg fram og gjort krav på hovudrolla i historia og i samfunnet. Gudane, som vår eigen, er trengde ut av historie, vitenskap og mykje av det dei før rådde med. Langt på veg er vår gud blitt en rest-Gud, med ansvar for livsmeining og sjelefrelse for dei som interesserer seg for det. Kongane er blitt konstitusjonell pynt, og våre faktiske politiske maktsentra må finne seg i grov, uærbødig og nærgående behandling frå misnøgde og mistenksame borgarar. Maktsentra lever eit utrygt liv. [...] Han [dvs. ytringsfriheten] er eit religionssurrogat. Eller kanskje berre rett og slett ein religion. Vi trur på individet, og på individets rom og rett, også ytringsrett. Og då blir ytringsretten heilag”. (Andreas Skartveit i *Dagbladet* 10. juni 2008 s. 40)

Ytringsfriheten “er en paradoksal frihet fordi den åpner for – og tillater – meninger (men ikke handlinger) som kan være mørke, kontroversielle, krenkende, kriminelle

eller diskriminerende. Der ytringsfriheten holdes i hevd gjennom bruk, vil aktørene ikke bare utfordre maktavere, men alle som mener de forvalter opphøyde sannheter eller dyder. På dette punkt er det ingen forskjell på en troende pinsevevner eller en troende marxist. Ytringsfriheten er en rullende tornebusk. Den utfordrer fordi den bærer med seg alle motsetninger: Pornografi og kjærlighet, tro, tvil og iskald fornektelse, politikk og propaganda, sannhet og løgn, det tenkte, det følte og det som bare er overflatisk. Her er ikke noe tempel, snarere et loppemarked eller et torg hvor den som leter kan finne det verdifulle mellom det unyttige. [...] Men foretar vi et hardhendt politisk eller juridisk skille mellom det viktige og uviktige, mellom det rene og det urene, er vi allerede i strid med ytringsfrihetens grunnidé. De valgene skal hvert enkelt menneske gjøre, ikke staten eller dens organer. [...] I stedet får vi et mye større mangfold av meninger, tro, kultur og sosial bakgrunn. Sprengkraften i dette kan ikke reguleres eller kontrolleres med gjerder som begrenser ytringer. Tvert imot vil det nye Norge kreve større takhøyde, mer toleranse for avvikere og mer folkelig respekt for andres tro og meninger. Dette handler om prosesser som ikke bør rettsliggjøres eller regelstyres. Fellesverdiene må skapes og forankres utenfor institusjonene. Ytringsfrihetens idé er jo at vi skal beholde noen soner i samfunnet som borgerne regulerer selv, uten innblanding fra politi eller domstoler. Det er en verdi som langt overskrider faren for at noen sier bø! til de troende.” (John Olav Egeland i *Dagbladet* 31. januar 2009 s. 3)

“Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg har i flere avgjørelser understreket at ytringsfrihet ikke bare omfatter rett til å komme med utsagn som blir positivt mottatt eller som ansees som nødvendige, ubetydelige eller ufarlige. Retten omfatter også utsagn som virker “forstyrrende, støtende, krenkende eller sjokkerende”. [...] Ekte toleranse kan aldri innebære at politiske ekstremister og religiøse moralister skal bestemme ytringsfrihetens grenser. Mangfoldets sinker – uavhengig av hvem de er eller hva de mener – skal verken sitte ved rattet eller ha foten på bremsene. [...] Ytringsfriheten er ingen fjærpenn eller fjær i hatten, men en politisk kampsoner.” (John Olav Egeland i *Dagbladet* 7. januar 2010 s. 58-59)

Det er oppstått kontroversielle saker rundt noen publiseringer. Et eksempel: “Liste nr. 1 over mistenkte for grovere arter av landssvik” er en murstein på over 800 sider, utgitt i vinter på Vega Forlag. Den er hovedsakelig et opptrykk av Politidirektoratets interne liste fra mai 1945, skrevet for politikamrene for å forberede oppgjøret mot norske nazister. Den originale lista har til nå vært klausulert og underlagt taushetsplikt i Riksarkivet. Et stort problem med denne utgivelsen er at den inneholder navn og data på mistenkte, men ikke dømte personer, et annet at også politiet sjøl forkasta den av kvalitetsgrunner. Forlaget sier de har luka ut kjente feiloppføringer, men mange er enige med blant andre historiker Guri Hjeltnes som sier utgivelsen er “dypt uetisk”. [...] Deichmanske bibliotek har vedtatt å kjøpe ett eksemplar til hovedbibliotekets referanseavdeling. De begrunner avgjørelsen med at boka “ikke [er] dømt som en ulovlig utgivelse” og at “Når boken først er utgitt og har skapt debatt, bør allmennheten få tilgang til de samme kildene som forskere uten at de må kjøpe den selv. (...) når den først er

utgitt, er det ikke vår oppgave å sensurere en tilgang til materialet”.”
(*Bibliotekforum* nr. 3 i 2014 s. 14)

“Å tro på ytringsfrihet er å akseptere at ytringene gjerne kommer nettopp når det slett ikke passer. Det er å akseptere at ytringsfrihet også inkluderer retten til å krenke. Det er å fortsette å akseptere dette også når man selv føler seg krenket.”
(Andreas Wiese i *Dagbladet* 7. mars 2014 s. 56)

“Hvis vi tenker oss ytringsfrihet som en sirkel, ringet inn av lovavgrensninger, så er den ganske stor. Og inni dette rommet er poenget nettopp at hver enkelt av oss skal kunne ta stilling til hvordan de skal bruke ytringsfriheten sin. Så skal noen komme opp med klare “bør” om snevrere grenser inni dette rommet, må de begrunnes godt, fordi du med ditt “bør” sier at din dømmekraft om verden er sterkere enn min, og burde overstyre den.” (Anine Kierulf i *Forskerforum* nr. 6 i 2019 s. 4)

Filosofen Nina Karin Monsen hevdet i 2009 at “de sårede følelsers tyranni” innebærer at noen innskrenker andres ytringsfrihet ved å argumentere med at de blir såret av meningene som ytres. “[Vi vil] motarbeide aktører som polariserer debatten ved eksempelvis å dyrke krenkelse, tegne trusselbilder, påta seg offerrollen på vegne av “sin gruppe” eller generelt understreke skiller mellom “oss” og “dem”.” (Nettverket Likestilling, integrering, mangfold – forkortet LIM – ved Shakil Rehman med flere, i *Dagbladet* 16. januar 2010 s. 67)

“For selv om man skal være snill og vise respekt for dem som er av en annen oppfatning, må man ikke glemme at dette også er en regel som skal følges av motparten. Det er ikke særlig ok å komme med anonyme trusler mot andre, uansett hva konteksten måtte være. [...] Og det er helt skrullete å insistere på sin egen trosretning som en universell lov der overtredelse er forbundet med dødsstraff uansett hvor den finner sted. Det er vanskelig å respektere en slik holdning på denne siden av inkvisisjonen. [...] Siden islam bokstavelig talt har sprengt seg inn i den vestlige verdens kollektive bevissthet som noe så altfor lett å fornærme, burde da alle skjønne at dette er en så åpenbar provokasjon at man ser ut som et komplett esel hvis man tar den på alvor.” (Tommy Olsson i *Morgenbladet* 14.–20. september 2007 s. 33)

I et avisintervju i 2008 sa forfatteren Dag Solstad: “Trykkefriheten er maktens innrømmelse av retten til å kritisere dem. Utgangspunktet er politisk. Men den tanken om at ytringsfriheten er hellig, når den brukes til ureflekterte ytringer, nei, det kan jeg ikke være med på.” (*Dagbladet* 27. mai 2008 s. 48) Solstad forsvarte i artikler og intervjuer i 2008 det som kan kalles en høy publiseringsterskel, dvs. at det er mye som i dag publiseres som ikke fortjener offentlighetens oppmerksomhet, tid og interesse (av journalister ofte kalt vesentlighetskriteriet). Det at Solstad uttalte at “han ikke kan se for seg at noen ville stå opp og forsvare publikasjoner som Se og Hør dersom det ble inndratt av en okkupasjonsmakt – et kommunistisk land østfra, for eksempel – demonstrerer hans [Solstads] dype utakt med verden

som den er blitt. Solstad forsikrer flere ganger at det bare er den uhemmede ytringsfrihet han angriper, og at han er tilhenger av trykkefriheten slik den vernes i vår grunnlov.” (artikkel av Hans Fredrik Dahl i *Dagbladet* 30. mai 2008 s. 43)

Salman Rushdie, verdens mest kjente drapstruete forfatter, var en av initiativ-takerne til systemet med fribyer – byer der forfulgte forfattere kan få (midlertidig) opphold for å leve og skrive i trygghet.

Den svenske forfatteren Liza Marklund fortalte i et intervju om “hvordan det er å leve med drapstruslene. Hun har hatt både livvakter og politibeskyttelse 24 timer i døgnet. - Skriver man at homoseksuelle, innvandrere og kvinner er mennesker, så blir man truet på livet.” (*Dagbladet* 4. november 2008 s. 57)

“En av tre litauere er imot ytringsfrihet for homoseksuelle. [...] Homohatet er en arv fra sovjettiden” (*Morgenbladet* 14.–20. mai 2010 s. 3).

“Forrige uke ble det kjent at stiftelsen Fritt Ord har bestemt å tildele Peder Are Nøstvold Jensen, bedre kjent under bloggnavnet Fjordman, 75 000 kroner til bearbeidelse av et bokmanuskript. Vedtaket har skapt rasende reaksjoner, ettersom Fjordman var masse-morder Anders Behring Breiviks ideologiske forbilde, og 39 av Fjordmans tekster var inkludert i Breiviks manifest. AUF-leder Eskil Pedersen mente Fritt Ord herved hadde “utdefinert seg som interessant aktør”. Men vedtaket har også fått ros. Og forlagsparet Elin Ørjasæter og Nils Gullak Horvei som nylig har startet opp det vesle kjøkkenbenkforlaget Trolltekst, med Jon Hustads bok *Partiguident* som eneste utgivelse så langt, kan være interessert i å gi ut boken til Fjordman.” (*Morgenbladet* 21.–27. juni 2013 s. 40)

“Den norske debatten om scenenekt eller “no-platforming” fikk ny styrke da Nordiske mediedager inviterte Donald Trumps tidligere rådgiver Steve Bannon til Bergen. [...] rektor Dag Rune Olsen åpnet for å invitere holocaustfornektere og tok avstand fra studenter som ville ha trygge rom uten ubehagelige meninger [...] Kort sagt er scenenekt å utestenge enkelte stemmer fra å komme fram i offentligheten, fordi man misliker dem eller synes de er farlige eller dumme. For eksempel er det uproblematisk å gjøre et redaksjonelt utvalg av hvilke synspunkt, stemmer og tekster som skal komme i eteren eller en avis. Jeg tenker heller ikke på det som scenenekt at man ikke alltid inviterer alle typer stemmer til alle fora. Kvinnegruppen i SV har ikke plikt til å invitere masse menn fra Høyre til sitt landsmøte-formøte. Men det som er mer problematisk i et offentlighets- og rettsperspektiv, er å diskriminere muligheten for å komme fram i det offentlige rom på bakgrunn av politiske preferanser. Det kan være ulovlig å tillate demonstrasjoner eller valgstands for ni av ti partier, men ikke det tiende, på en offentlig “scene” som staten eller en kommune forvalter. Jo nærmere det er offentlig styrt, jo mer problematisk blir det å utestenge stemmer. [...] ingen har rett til en scene. Av og til får man en falsk balanse, og det er ikke nødvendigvis riktig å ha alle synspunkter representert hele tiden. Noen er banale og marginale. Det er

også viktig å tenke på hvem man prioriterer å slippe til i offentligheten, ut fra en forståelse av at den offentlige diskusjonen ivaretar majoriteten, mens minoriteter i mindre grad slipper fram med sine synspunkter. Sånn sett er scenenekt et forsøk på å demme opp for majoritetsdominansen i offentligheten. Å verne om ytringsfriheten til små grupper kan også være en grunn. Når offentligheten er så hard at grupper av stemmer trekker seg ut av debatten, undergraver det idealet om at flest mulig synspunkt brytes mot hverandre.” (Anine Kierulf i *Forskerforum* nr. 6 i 2019 s. 4)

“Det er vanskelig å drive sannhetssøken hvis noen synspunkter systematisk utestenges. Demokrati er også vanskelig hvis man marginaliserer synspunkter, tilfang av ulike meninger er viktig. Og for å kunne mobilisere mot det vi ikke visste om, men er uenige i, må vi skjønne hva noen står for. Så er det skepsisargumentet: Det er umulig å vite hvilke ytringer som driver historien framover. Kopernikanske eller protestantiske ytringer var veldig uvelkomne i sin samtid. Det er relativt hybrispreget å tro at akkurat jeg vet best hvilke ytringer som fører til at verden blir farlig for utsatte minoriteter, eller om de fører til at majoriteten reiser seg og forsvarer minoritetene. [...] Hvem kan bestemme hvem som er en viktig dissident eller en farlig kommunist? Eller hva som er samfunnsrelevant innvandrings skepsis, og hva som er rasisme? Hvis du mener at de andre er for lettpåvirkelige til at de bør utsettes for et syn du synes er skummelt, så sier du egentlig at du ikke har tillit til andre individer som selvstendige bærere av moral og vurderingsevne. Det er greit å mene det også, men da er det ikke sikkert demokrati er riktig styringsform. [...] Effekten av scenenekt er en begrensning av ytringsfriheten i ett rom, men det er ikke en begrensning som er ulovlig, med mindre det er staten som gjør det. [...] Det er ytringsfrihetens poeng, å ha disse debattene hele tiden om hva offentligheten og demokratiet er og burde være.” (Anine Kierulf i *Forskerforum* nr. 6 i 2019 s. 4-5)

Noen antirasistiske miljøer er “mest opptatte av å innskrenke ytringsfriheten. De vil forby høyreekstreme organisasjoner, nekte dem retten til å holde markeringer i det offentlige rom, straffe flere for hatytringer. Ikke minst ønsker de å gi ytterliggående stemmer minst mulig spillerom i offentligheten gjennom såkalt scenenekt (*no-platforming*). [...] De som står for *mainstream*-holdninger, og som ikke provoserer noen, har ofte ikke så stort behov for ytringsfriheten. Det er meningene vi anser som kontroversielle eller sterkt misliker som først og fremst trenger ytringsfrihetens beskyttelse. Man kan til og med benytte seg av ytringsfriheten for å demonstrere mot ytringsfriheten.” (Sylo Taraku i *Morgenbladet* 5.–11. april 2019 s. 26)

“I demokrati-indeksen til The Economist ser vi en betydelig nedgang i ytringsfriheten i verden. Ifølge rapporten kommer trusselen mot ytringsfriheten fra tre kanter:

1) Statlige lover mot blant annet blasfemi og hatretorikk.

2) Ikke-statlige aktører som truer og utøver vold mot dem som bruker ytringsfriheten sin.

3) De som insisterer på en rett til “ikke å bli krenket”, som krever “safe spaces”, “trigger warnings” og en dempet ordveksling på nettet.

[...] det eksisterer en mistillit og en misnøye mot det etablerte, og den kan være svært intens. Utfordringen er å få den til å bli kanalisert gjennom ord, i stedet for gjennom trusler, opptøyer, vold og terror. [...] land i Vest-Europa med høy innvandring og en restriktiv linje overfor innvandringskritiske stemmer i offentligheten, opplever mer høyreekstrem vold. Innvandringsrestriktive partier kombinert med en åpen debatt fungerer som en ventil for misnøyen – en misnøye som ellers kunne ført til mer ekstreme former for aktivisme. Denne studien gir betydelig empirisk støtte til trykkokerteorien når det gjelder vold. Å ty til inngripende tiltak mot organisasjonsfriheten, forsamlingsfriheten og ytringsfriheten kan med andre ord virke mot sin hensikt. I verste fall kan resultatet bli både mindre demokrati og mer vold. Som den danske redaktøren Flemming Rose sier: “Der ordene stopper, begynner volden.” Scenenekt kan forstås som et uttrykk for betydelig skepsis til medborgeres evne til å takle dissens. På ett punkt bør vi imidlertid slå hardere ned på ord og ytringer, nemlig den massive og systematiske hetsen politikere og samfunnsdebattanter blir utsatt for på nettet og i sosiale medier. Ikke for å begrense ytringsfriheten, men for å utvide den. Vi må hindre at viktige stemmer eller minoriteter driver med selvsensur eller kvier seg for å delta i samfunnsdebatten.” (Sylo Taraku i *Morgenbladet* 5.–11. april 2019 s. 26-27)

“Bekymringene i møte med ekstremisme handler imidlertid ikke bare om vold, trusler og hets. Flere tar til orde for å utestenge personer med ytterliggående posisjoner fra vanlige debattarenaer, for ikke å normalisere og legitimere dem. Det er en forståelig bekymring, men på generelt grunnlag er scenenekt en problematisk tilnærming med tanke på ytringskulturen i samfunnet. Ofte er det snakk om personer som allerede har en plattform i andre arenaer. Spørsmålet blir om det er bedre å diskutere og utfordre hverandre i nøytrale felles plattformer, heller enn å skape og forsterke ekkokamre og en fragmentert offentlighet? Scenenekt kan forstås som et uttrykk for betydelig skepsis til medborgere og deres evne til å takle dissens. Man tror de er lett påvirkelige og manipulerbare, og man stoler ikke på at de ikke lar seg påvirke. For eksempel ved å tenke at flere plutselig kommer til å støtte dødsstraff eller totalt abortforbud hvis en tilhenger av dette får argumentere fritt for sitt syn. Det er ikke dermed sagt at det ikke finnes situasjoner hvor scenenekt kan være forsvarlig. Om det er én gruppe som med rimelighet kan ekskluderes fra *uenighetsfellesskapet*, så er det ekstremister som støtter bruk av vold for politiske formål. Det er fordi de har ekskludert seg selv fra demokratiets spilleregler. I hvilken grad ekstremister ellers lykkes med å påvirke folks holdninger avhenger ikke av graden av ytringsfrihet eller ytringsrom de har, men mer av immunforsvaret til dem som ytringene skal påvirke. [...] En opplyst, våken

og engasjert offentlighet er den viktigste brannmuren mot spredning av ekstremisme og hat.” (Sylo Taraku i *Morgenbladet* 5.–11. april 2019 s. 27)

“Vi kan ikke utdefinere selv de mest avskyelige meningene fra ytringsfrihetens beskyttelse. Hvis du mener at holocaust er propaganda oppfunnet av en internasjonal jødisk konspirasjon, at Osama bin Laden er en frihetsforkjemper eller at homofili er en sykdom verre enn kreft, så er det fortsatt meninger, og det er i grunn en hån mot menneskelig intelligens om vi sier oss ute av stand til å møte disse meningene med motargumenter. [...] det går en rød linje som ingen har rett til å trække over, når meninger glir over i vold, trusler og trakassering. Det er all verdens forskjell på en som uttrykker sin rasisme i en åpen debatt der han også må tåle motytringer, og en som bruker sin rasisme til å true bort sine meningsmotstandere. Den første bør *kun* møtes av samfunnets kollektive moralske forakt. Den andre bør også møtes av politimakt. I fjor ble leder av Ungdom mot rasisme, Mina Adampour, brutalt angrepet og slått ned utenfor sitt eget hjem. Angrepet kom etter en lang rekke drapstrusler og sjikane. Til slutt ble ordene virkelighet. Mina fikk hjernerystelse, kuttskader, brudd og en varig ryggskade etter angrepet. Siden den gangen har hun bevisst sluttet å uttale seg om enkelte emner, og hun har en mye forsiktigere profil i offentligheten nå enn hun hadde tidligere. Da Florence Aryanik skulle holde en appell i Oslo på markeringen av Krystallnatta i november i fjor, ble hun oppringt av en anonym person. Beskjeden hun fikk var “hold deg hjemme hvis du vil være i live i morgen”. Florence valgte å trekke appellen og forsvant ut av offentligheten med voldsalarm og hemmelig nummer. Hun ble truet til taushet før hun knapt hadde rukket å åpne munnen. For en knapp måned siden fant hun mot nok til å ta til motmæle i en kronikk i *Aftenposten* som gjorde inntrykk på mange. Prisen for det er at hun må trosse nye trusler om voldtekt og drap.” (Høyre-politiker Kristian Tonning Riise i *Dagbladet* 26. juni 2014 s. 50)

“Den norsk-somaliske forfatteren Amal Aden har i en årrekke vært en viktig og modig stemme i norsk offentlighet. Hun er en av ytterst få åpent lesbiske muslimer i Norge, og har i en årrekke vært nødt til å bo med hemmelig navn på hemmelig adresse etter flere alvorlige drapstrusler. Da hun skulle delta på en debatt på Litteraturhuset i 2011 ble hun rådet av politiet til ikke å møte opp, men trosset likevel oppfordringen. I fjor ble hun slått ned på åpen gate i Oslo. Vi er i ferd med å få et alvorlig problem i norsk samfunnsdebatt. Det er et fåtall mennesker som er så modige og så hardhudede at de orker å betale en slik pris for å si meningen sin. Det er en fallitterklæring for det mangfoldige samfunnet om vi aksepterer at drapstrusler er prisen minoritetskvinner skal måtte betale for å være en synlig offentlig stemme. Det er en fallitterklæring hvis selv verdens rikeste, mest demokratiske og mest likestilte land ikke er i stand til å sikre alle borgerne våre de mest grunnleggende liberale rettighetene. Samtidig er det et angrep på vår alles ytringsfrihet. Når norske minoritetskvinner trues ut av den offentlige debatten krenker det ikke bare deres ytringsfrihet, det krenker vår alles rett til å høre hva de har å si.” (Høyre-politiker Kristian Tonning Riise i *Dagbladet* 26. juni 2014 s. 50-51)

“Samfunnsdebattanter med minoritetsbakgrunn opplever langt oftere negative kommentarer som ikke går på innholdet i det de har uttalt seg om, men om deres personlige religion, etniske bakgrunn, nasjonalitet og hudfarge. [...] Forskerne mener dette kan lede til en “stillhetsspiral”, slik den tyske statsviteren Elisabeth Noelle-Neumann beskrev i 1974. Teorien tar utgangspunkt i at personer kontinuerlig tilpasser sine egne meninger til flertallets, av frykt for isolasjon og risiko for å bli ekskludert fra ulike fellesskap. Slik oppstår en stillhetsspiral der individene ikke tør ytre avvikende holdninger og upopulære meninger. Mindretallets representanter blir slik enda mindre innstilt på å ytre seg i offentligheten. Resultatet er at minoritetsperspektivene, enten de dreier seg om avvikende politiske syn eller verdier, blir enda mer marginaliserte enn de var i utgangspunktet. [...] Forskning om stillhetsspiraler viser at debattklimaet spiller inn på borgernes vilje til å ytre seg” (*Dagbladet* 19. november 2014 s. 3).

Den svenske journalisten Arne Ruth “mener det er riktig at demokratier legger visse restriksjoner på ytringsfriheten, blant annet når det gjelder hets av folkegrupper. [...] Derimot kan vi ikke verne trosretninger som islam og kristendom [...] - Det er viktig at vi kan ha en åpen diskusjon om idégrunnlaget til de ulike religionene. - Enkelte vil mene at man skal være forsiktig med å kritisere islam fordi det har en tendens til å ramme utsatte innvandrere i vesten. Hva tenker du om det, Ruth? - For meg er det en omvendt form for rasisme. Vi kan ikke beskytte muslimer mot å diskutere innholdet i deres religiøse trosretning. Religion handler tross alt om tolkingen av virkeligheten og livet. Det må debatteres [...] - Humoren har ikke noen plass i det juridiske systemet. I jussen tar man alt på det største alvor. Det er viktig at sivilsamfunnet reagerer om man oppfatter at det juridiske maktsystemet stenger for denne typen uttrykk, påpeker Ruth. [...] En kunstner skal ha rett til å bryte estetiske grenser, men kunstneriske ytringer kan også få politiske følger, påpeker Ruth.” (*Klassekampen* 24. januar 2015 s. 51)

“En ny bok om skandaleombruste Dominique Strauss-Kahn, skrevet av en kvinne som skal ha vært hans elskerinne så sent som i fjor, Marcela Iacub, skaper røre i Frankrike. Strauss-Kahn fikk ikke medhold da han ville stanse boken. Men byretten i Paris ga tirsdag forlaget et uvanlig pålegg: De må legge ved et innstikk i hver bok der det står at den er et brudd på privatlivets fred. I tillegg er forlaget og Iacub pålagt å betale Strauss-Kahn 50 000 euro.” (*Morgenbladet* 1.–7. mars 2013 s. 36)

I 1996 ga Cappelen ut den internasjonale PEN-klubbens antologi *Det fengselet jeg lever i* på norsk, en samling tekster av forfattere som har vært eller er fengslet for sine meningers skyld.

Noen mennesker går igjennom store lidelser for ytringsfrihetsprinsippet, får sine karrierer og privatliv ødelagt, osv. “Tyrkias mest kjente forlegger, ytringsfrihetsaktivisten Ragıp Zarakolu, ble arrestert under tyrkiske myndigheters aksjon mot kurdiskvennlige grupper i helgen. Siden arrestasjonene er foretatt etter anti-

terrorlovgivning, kan Zarakolu sitte i fengsel et år før saken i det hele tatt kommer opp.” (*Morgenbladet* 4.–10. november 2011 s. 34) Tyrkia var i 2011 et av de landene i verden der flest journalister og andre intellektuelle satt fengslet på grunn av utsagn som myndighetene ikke ville tolerere.

I 2017 ble det gjennomført en relativt stor undersøkelse i USA om befolkningens syn på ytringsfrihet. “Would you say that people should be allowed to express unpopular opinions in public, even those that are deeply offensive to other people; or that government should prevent people from engaging in hate speech against certain groups in public? [...] 59 percent of Americans say people should be able to express even deeply offensive views, while 40 percent said government should prevent people from engaging in hate speech, with partisan and racial divides characterizing the results. [...] (To complicate matters, a quarter of Americans, 38 percent of African Americans, and 45 percent of Latinos erroneously believe it is already illegal to make a racist statement in public.) Who should get protection against hate speech? Forty-six percent would support a law making it illegal to say offensive things about African Americans; there is less support for banning insults against other groups (41 percent for Jews, 40 percent for immigrants and military-service members, 39 percent for Hispanics, 37 percent for Muslims, 36 percent for gays, lesbians, and transgender people, 35 percent for Christians). [...] On the whole, Americans were averse to firing people from their jobs for holding an offensive belief. Should a business executive be fired if he believes African Americans are genetically inferior? Fifty-three percent of Americans, and 51 percent of African Americans, said no. [...] Large majorities oppose firing an executive who believes that transgender people have a mental disorder, or that homosexuality is a sin, or that all white people are racist, or that men are better at math than women; 74 percent oppose firing an executive who believes, pace James Damore, the fired Google engineer, that psychological differences help to explain why there are more male than female engineers.” (Conor Friedersdorf i <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2017/10/a-sneak-peek-at-new-survey-data-on-free-speech/542028/>; lesedato 09.01.20)

“De siste ukene [i juni 2020] har *Klassekampen* skrevet om offentlig ansattes ytringsfrihet. I en serie artikler har avisen intervjuet varslere som forteller om en fryktkultur, hvor arbeidstagere som uttaler seg kritisk om arbeidsgiveren eller ledelsen, blir forsøkt stilnet, frosset ut og truet med oppsigelse. Historiene er sterke nok hver for seg, som enkeltstående vitnesbyrd om å stå i skvis mellom egen integritet og et kompakt system. Til sammen utgjør de en større fortelling, om en ny styrende logikk som de siste tiårene har smittet over fra kommersielle bedrifter til offentlig sektor, i noen tilfeller på bekostning av de tradisjonelle idealene for offentlig styring i Norge. La oss kalle det omdømmelogikken. [...] Marius Andersen i et debattinnlegg i *Sandefjords Blad* nok en gang kritiserte skoleledelsen for å skape en fryktkultur som hindret lærere i å kritisere målstyringen. Skolelederforbundet reagerte med å sende en e-post til ledelsen i kommunen og Utdanningsforbundet, hvor de ba om et møte for å finne en “varig løsning” på

problemet med lærere som “sverter” lærere og skoleledere. Det viser kommunikasjon *Klassekampen* har fått tilgang til. Møtet ble avholdt uten å informere Andersen. På spørsmål fra avisen om hva hensikten var, svarer lederen i Skolelederforbundet at det var for å “få slutt på denne typen skriverier”. Ideen om at virksomheter er merkevarer som har et omdømme som må bygges, måles og pleies, stammer fra markedsføringsfaget. Tidligere var dette forbeholdt kommersielle bedrifter. Nå er det å bygge omdømme blitt en selvsagt oppgave i norske kommuner, byer, etater, offentlige bedrifter og til og med for enkeltpersoner. En av dem som tidlig så denne utviklingen, er statsviter Haldor Byrkjeflot. I en artikkel publisert i tidsskriftet *Scandinavian Journal of Public Administration* i 2010, beskriver han fremveksten av “omdømmesamfunnet”. Ifølge Byrkjeflot er omdømmeoppskriften blitt innført som en universell løsning, uten å stille spørsmål om hvorvidt det finnes grunnleggende forskjeller mellom privat og offentlig sektor. Og fordi det faktisk finnes uoverstigelige forskjeller mellom samfunnsrollen til for eksempel en privat butikkjede og en offentlig skole, oppstår en rekke problemer. Omdømmebygging er en toppstyrt prosess, som begynner med at ledelsen utarbeider strategiske mål, som de gjerne kaller for visjoner eller kjerneverdier. Disse innarbeides så internt som virksomhetens identitet eller kultur. Deretter formidles de til omverden ved hjelp av en helhetlig visuell profil, symbolikk, historiefortelling og enhetlig kommunikasjon. Så begynner selve omdømmearbeidet, som dreier seg om å sørge for at avstanden mellom egne visjoner og omverdens inntrykk til enhver tid er minst mulig.” (Martin Gedde-Dahl i *Morgenbladet* 3.–9. juli 2020 s. 6-7)

“Et sentralt trekk ved omdømmelogikken er at det etablerer et skille mellom substans og fremtreden, mellom hvordan en virksomhet faktisk er og hvordan den fremstår. Og for å kontrollere hvordan den fremstår, må en virksomhet kontrollere informasjonsstrømmen om seg selv. I offentlig sektor er det spesielt uheldig fordi det erstatter et ideal om folkeopplysning med strategisk kommunikasjon. Det gir ledere et insentiv til å fremheve det som er fordelaktig, til å fortelle polerte historier fremfor å gi sannferdig informasjon og til å disiplinere ansatte som bryter med kommunikasjonsstrategien for å hindre tap av omdømme. For ledere i en kommune som Sandefjord, som har vedtatt åpenhet som verdi, kan det for eksempel være uheldig å bli beskyldt for å skape fryktkultur. [...] I en rekke offentlige opprop sluttet hundrevis av lærere seg til et budskap om at læreres frihet til å ytre seg var begrenset av skolens fokus på eget omdømme. Einar Osnes, hovedverneombud i Utdanningsetaten i Oslo, har flere ganger uttalt at omdømmebygging har ført til underrapportering av problemer og sminkede statistikker. [...] inntrykket av omdømmelogikkens disiplinerende effekt hviler ikke bare på anekdoter og vitnesbyrdet til misfornøyde enkeltansatte. Det er heller ikke begrenset til skoleverket. I rapporten “Varsling og ytring blant medlemmer i sju fagforbund” fra 2016, presenterer Fafo resultatene av en undersøkelse besvart av 3000 offentlig ansatte. Et av funnene er at kun 19 prosent mener de står fritt til å snakke med medier om arbeidsplassen. [...] En av konklusjonene fra forskningsprosjektet *Status for ytringsfriheten i Norge 2013-2017*, ledet av Institutt for samfunnsforskning, var

at både private bedrifter og offentlige etater bruker “formelle og uformelle virkemidler for å hindre ansattes kritiske offentlige uttalelser som kan undergrave organisasjonens omdømme”. [...] Selv om mange jobber iherdig for å overbevise oss om noe annet, er ikke kommuner, etater eller skoler merkevarer. Det er ikke noe poeng i seg selv at befolkningen skal ha best mulig inntrykk av dem. Målet er å sørge for at vi kan danne oss et mest mulig riktig inntrykk. Det finnes ingen bedre måte å sørge for det enn gjennom åpen og ærlig debatt.” (Martin Gedde-Dahl i *Morgenbladet* 3.–9. juli 2020 s. 7)

Noen lærere i grunnskolen og videregående skole “opplever ytringsrommet som trangt. I en undersøkelse fra 2011 sa 52 prosent av Norsk Lektorlags medlemmer i Oslo seg helt uenig i at de kunne uttale seg fritt til journalister om forhold på skolen. [...] Kritikk mot vår “stamme”, her skolen, er per definisjon et uønsket angrep. Konkurransen om de beste elevene er et nullsumspill som i praksis avgjøres av omdømme. I neste omgang avgjør utfallet skolens “kvalitet”. Dermed blir den interne kritikeren en femtekolonnist. [...] logikk fra repressive regimer. Den som tyster om nød og ugjerninger, har selv begått en ugjerning fordi fortellingen skader moralen, skaper uro og svekker fellesskapet, “oss”-et i “oss mot dem”. Derfor er alle kritikkverdige forhold hemmeligheter. Kun de aller fremste eksemplene på sivilisasjon klarer å komme seg ut av jernburet. [...] Offentlige etater er blitt verstingene på ytringsfrihet. Kanskje skyldes det at deres folkevalgte sjefer vil pynte seg med glansbilder i neste valg. [...] Norge valgte side i 1814. Vi fulgte en radikal og frem til da ofte latterliggjort idé om at kaotisk uenighet og kamp på meningsmarkedet kunne gjøre samfunnet bedre. Ytringsfrihet skal få frem problemene, mens folkevalgt styring skal belønne den som gjør noe med dem.” (<https://morgenbladet.no/aktuelt/2018/04/omdommelogikkens-jernbur>; lesedato 12.07.20)

Gresk terminologi

“In ancient Athens, *isegoria* described the equal right of citizens to participate in public debate in the democratic assembly; *parrhesia*, the license to say what one pleased, how and when one pleased, and to whom. [...] understanding that there is not one, but *two* concepts of freedom of speech, and that these are often in tension if not outright conflict, helps explain the frustrating shape of contemporary debates, both in the U.S. and in Europe [...] Of the two ancient concepts of free speech, *isegoria* is the older. [...] Despite the common translation “freedom of speech,” the Greek literally means something more like “equal speech in public.” The verb *agoreuein*, from which it derives, shares a root with the word *agora* or marketplace – that is, a public place where people, including philosophers like Socrates, would gather together and talk. [...] In theory, *isegoria* meant that any Athenian citizen in good standing had the right to participate in debate and try to persuade his fellow citizens.” (Teresa M. Bejan i <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2017/12/two-concepts-of-freedom-of-speech/546791/>; lesedato 09.01.20)

“Although Athens was not the only democracy in the ancient world, from the beginning the Athenian principle of *isegoria* was seen as something special. The historian Herodotus even described the form of government at Athens not as *demokratia*, but as *isegoria* itself. According to the fourth-century orator and patriot Demosthenes, the Athenian constitution was based on speeches (*politeia en logois*) and its citizens had chosen *isegoria* as a way of life. But for its critics, this was a bug, as well as a feature. One critic, the so-called ‘Old Oligarch,’ complained that even slaves and foreigners enjoyed *isegoria* at Athens, hence one could not beat them as one might elsewhere. [...] As a form of free speech then, *isegoria* was essentially political. Its competitor, *parrhesia*, was more expansive. Here again, the common English translation “freedom of speech” can be deceptive. The Greek means something like “all saying” and comes closer to the idea of speaking freely or “frankly.” *Parrhesia* thus implied openness, honesty, and the courage to tell the truth, even when it meant causing offense. [...] In the theater, *parrhesiastic* playwrights like Aristophanes offended all and sundry by skewering their fellow citizens, including Socrates, by name. But the paradigmatic *parrhesiastes* in the ancient world were the Philosophers, self-styled “lovers of wisdom” like Socrates himself who would confront their fellow citizens in the *agora* and tell them whatever hard truths they least liked to hear.” (Teresa M. Bejan i <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2017/12/two-concepts-of-freedom-of-speech/546791/>; lesedato 09.01.20)

“If *isegoria* was fundamentally about equality, then, *parrhesia* was about liberty in the sense of license – not a right, but rather an unstable privilege enjoyed at the pleasure of the powerful. [...] A thousand years after the fall of Rome, Renaissance humanists would revive *parrhesia* as the distinctive virtue of the counselor speaking to a powerful prince in need of frank advice. While often couched in apologetics, this *parrhesia* retained its capacity to shock. [...] Many of the Christians who styled themselves as “Protestants” after the Reformation thought that a return to an authentically *parrhesiastic* and deliberately offensive form of evangelism was necessary to restore the Church to the purity of “primitive” Christianity. [...] For philosophers like Spinoza and Immanuel Kant, “free speech” meant primarily the intellectual freedom to participate in the public exchange of arguments. In 1784, five years before the French Revolution, Kant would insist that “the freedom to make public use of one’s reason” was the fundamental and equal right of any human being or citizen. [...] While the equal liberty of *isegoria* remained essential for these thinkers, they shifted focus from actual *speech* – that is, the physical act of addressing others and participating in debate – to the mental exercise of *reason* and the exchange of ideas and arguments, very often in print.” (Teresa M. Bejan i <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2017/12/two-concepts-of-freedom-of-speech/546791/>; lesedato 09.01.20)